

שבת פרק עשרים ושלשה שואל

משנה :

שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן, ובלבד שלא יאמר לו
"הלויני" (מפרש בגמרא).
וכן האשה מחבירתה ככרות.
ואם אינו מאמינו – מניח טליתו אצלו, ועושה עמו חשבון לאחר
שבת;
וכן ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת (ולא נזכר מערב שבת לקנות):
מניח טליתו אצלו ונוטל את פסחו, ועושה עמו חשבון לאחר יום
טוב (ליום שלישי).

גמרא :

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: מאי שנא 'השאילני' ומאי שנא
'הלויני'?
אמר ליה: 'השאילני' – לא אתי למיכתב, 'הלויני' – אתי למיכתב
(ה'הלויני' משמע לזמן מרובה, וקיימא לן במסכת מכות (ג,ב): סתם הלואה שלשים יום, ואתי מלוה זה לכתוב
על פנקסו: "כך וכך הלויתי" כדי שלא ישכח).
והא כיון דבחול (נמי) זימנין דבעי למימר ליה 'הלויני' ואמר
ליה 'השאילני' ולא קפיד עילויה (והויא הלואה), ואתי למיכתב, בשבת
נמי (כי אמר 'השאילני' – סבר דהלואה היא) אתי למיכתב (ומאי היכר איכא)?
אמר ליה: (בחול דלא שנא כי אמר ליה הלויני לא שנא כי אמר
ליה השאילני, לא קפדין עילויה – אתי למיכתב), בשבת כיון
דהשאילני הוא דשרו ליה רבנן הלויני לא שרו ליה – מינכרא
מילתא, ולא אתי למיכתב. (הכי גרסינן: אמר ליה בשבת כיון ד'השאילני' שרו ליה רבנן
'הלויני' לא שרו ליה – מינכרא מילתא ולא אתי למיכתב)

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: מכדי אמרו רבנן (במסכת ביצה) כל
מילי דיום טוב, כמה דאפשר לשנויי – משנינן (דאמרין [פ"ד מ"א]: *המביא כדי*
יין – לא יביאם בטל ובקופה כו'), הני נשי דמליין חצביהו מיה, מאי טעמא
לא משנין?
משום דלא אפשר: היכי לעבדי? דמליין בחצבא רבא לימלו בחצבא
זוטא? – הא קא מפשו בהילוכא! דמליין בחצבא זוטא לימלו בחצבא
רבא? – קא מפשו במשוי!

(שבת קמח, ב)

ניפרוס סודרא? – אתי לידי סחיטה! (ודקאמר במסכת ביצה 'ניפרוס סודרא עלויה
כו' – התם בדבר יבש קא מיירי). נכסייה בנכתמא (כיסוי) – (כיון דמצרכת ליה כיסוי – קטר
ליה בכד, ו) זימנין דמיפסק, ואתי למקטריה (והיא קשר של קיימא דאסור
מדאורייתא)! הלכך: לא אפשר.

ואמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: תנן (ביצה פ"ה מ"ב): *'לא מספקין* (כף
אל כף משום אבל) *ולא מטפחין* (על הלב) *ולא מרקדין* (לשמחה) *ביום טוב*
(וטעמא מפרש במסכת ביצה: שמא יתקן כלי שיר), וקא חזינן דעבדין, ולא אמרינן
להו ולא מידי!
ולטעמין, הא דאמר רבא: *'לא ליתבי איניש אפומא דלחייא* (לפי שאין
ניכר כל כך בין מבוי לרשות הרבים) *דילמא מיגנדר ליה חפץ ואתי לאיתויי* (חפץ
המתגלגל תוך ארבע אמות), *והא קא חזינן נמי דמותבי חצבי ויתבן*
אפומא דמבואה ('ומגנדר חצביהו ומייתין ליה' לא גרסינן) – ולא אמרינן להו ולא
מידי! אלא: הנח לישראל, מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין.
סבור מינה 'הני מילי בדרבנן, אבל בדאורייתא – לא' – ולא
היא: לא שנא בדרבנן ולא שנא בדאורייתא, דהא תוספת דיום
הכפורים דאורייתא היא, וקא חזינן להו דקאכלי ושתו עד שתחשך,
ולא אמרינן להו ולא מידי.

וכן אשה מחבירתה ככרות:

בשבת הוא דאסיר (לומר 'הלויני', משום מכתב), אבל בחול – שפיר דמי (הא
בחול שרי ולא חיישינן לרבית, ואף על גב דבלשון הלואה קאמר ליה); לימא מתניתין דלא

כהלל; דתנן [בבא מציעא פ"ה מ"ט]: 'וכן היה הלל אומר: לא תלוה אשה ככר לחכירתה עד שתעשינה דמים, שמא יוקרו חטין ונמצאו באות לידי רבית'!

אפילו תימא הלל, הא - באתרא דקיץ דמיה (באתרא דקיץ דמיהו דכורות, לא אתי לידי רבית: שאם יוקירו - יתן דמיהן), הא - באתרא דלא קיץ דמיה.

ואם אינו מאמינו:

איתמר: הלוואת יום טוב, רב יוסף אמר: לא ניתנה ליתבע (בבית דין, שאין בית דין נזקקין לה לעולם), ורבה אמר: ניתנה ליתבע:

רב יוסף אמר: לא ניתנה ליתבע, דאי אמרת ניתנה ליתבע - אתי למיכתב.

רבה אמר: ניתנה ליתבע, דאי אמרת לא ניתנה - לא יהיב ליה, ואתי לאימנועי משמחת יום טוב.

תנן: 'אם אינו מאמינו - מניח טליתו אצלו'; אי אמרת בשלמא לא ניתנה ליתבע - משום הכי מניח טליתו אצלו, ועושה עמו חשבון לאחר שבת; אלא אי אמרת ניתנה ליתבע - אמאי מניח טליתו אצלו? ליתן ליה ולתבעיה?!

אמר: לא בעינא דליקום בדינא ודיינא (לא לבא לדין ולא לברור דין ולהטריח את עצמו).

מתיב רב אידי בר אבין [שביעית פ"י מ"ב]: 'השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה' (של מוצאי שביעית ללוקחים, ובהקפה, וקיימא לן שביעית משמטת בסופה, דכתיב 'מקץ [שבע שנים תעשה שמטה] [דברים טז, א]: 'אם היה חדש' (אלול) מעובר (ועשו ראש השנה שני ימים) - משמט' (דיום טוב ראשון - של סוף שביעית היה, ונמצאת זו הלואת שביעית), ואם לאו (הוא לה הלואת מוצאי שביעית, ו) אינו משמט', ואי לא ניתנה ליתבע - מאי משמט (הואיל ואין בית דין נזקקין לכופו שמוטה היא ועומדת)?

שאני התם, דאיגלאי מילתא דחול הוא (שהרי חדש מעובר, ולא הוי יום טוב עד למחר, הלכך: אי לאו דשביעית הוא - הוה גבי).

תא שמע מסיפא: 'אם לאו - אינו משמט' (אלמא ניתנה ליתבע); אי אמרת בשלמא ניתנה ליתבע - היינו דקתני 'אינו משמט', אלא אי אמרת לא ניתנה ליתבע - אמאי אינו משמט?

(ומשני: מאי אינו משמט? - דאי יהיב ליה - שקיל.

מכלל דרישא, אי יהיב ליה - לא שקיל (בתמיה)?

רישא (דהלואת שביעית היא, אי נמי יהיב ליה ליה) צריך למימר ליה "משמט אני", סיפא - לא צריך למימר ליה (מלוה) "משמט אני", כדתנן [שביעית פ"י מ"ח]:

'המחזיר חוב בשביעית, יאמר לו "משמט אני", ואם אמר לו (לוה) "אף על פי כן (איני חפץ שישמטו)" - יקבל ממנו, משום שנאמר [דברים טו, ב]:

וזה דבר השמטה (שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה)

(אפילו מקבל חובו, יזכיר לו שמטה בדבורו).

רב אויא שקיל משכונא (בשעת הלואה מהלואת יום טוב);

רבה בר עולא מערים איערומי (לאחר יום טוב לוקח ממנו שום חפץ ומעכבו).

וכן ערב פסח:

אמר רבי יוחנן: מקדיש אדם פסחו בשבת (אם חל ארבע עשרה בשבת), וחגיגתו ביום טוב (ביום הקרבתה - מותר להקדיש, ואף על גב דתנן 'אלו הן משום שבות אין מקדישין' - הני, כיון דהקרבנות דוחה - קדושתן דוחה).

נימא מסייע ליה: 'וכן ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת - מניח טליתו אצלו ונוטל את פסחו ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב'!

הכא במאי עסקינן - בממנה אחרים עמו (כדכתיב (שמות יב, ד) במכסת נפשות) על פסחו (שהיה קדוש ועומד מאתמול), דמעיקרא מיקדש וקאי.

והא אנן תנן 'אין נמנין על הבהמה כתחילה ביום טוב'??

שאני הכא, כיון דרגיל אצלו - כמאן דאימני ביה מעיקרא דמי.

והא תני רבי הושעיא: הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו ונותן לו טלה לפסחו ומקדישו, ויוצא בו!

התם נמי, כיון דרגיל אצלו - אקדושי ליה מעיקרא (מקדיש ליה רועה מערב שבת, שהרי יודע שזה סומך עליו).

והא 'מקדיש' קתני!

הקדש עילוי (מעלה בעלמא שיקדישו בעלים), מדרבנן.

ומי אמר רבי יוחנן הכי? והא אמר רבי יוחנן: הלכה כסתם משנה, ותנן [ביצה פ"ה מ"ב]: 'לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומות ומעשרות, כל אלו - כיום טוב אמרו, קל וחומר כשבת'!

לא קשיא; כאן - בחובות שקבוע להן זמן, כאן (דקתני 'אין מקדישין') - בחובות שאין קבוע להן זמן (שאין הקרבנות דוחה שבת).

משנה:

מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו (מיני מעדנים) מפיו, אבל לא מן הכתב (אם כתב מערב שבת "כך וכך אורחים פלוני ופלוני זמנתי", כדי שלא ישכחם - לא יקרא באותו כתב בשבת; ובגמרא מפרש טעמא);

מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן (לשון פייס: מטיל פייס לחלק מי מגיע כל מנה ומנה), ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה (שהיו המנות שוות, ולא תהא אחת גדולה ואחת קטנה לזכות בגדולה הזוכה על פי הגורל, והמתחייב על פי הגורל לקטנה יטלנה; ובגמרא מפרש טעמא); ומטילין חלשין (גורלות) על הקדשים (בין הכהנים) כיום טוב, אבל לא על המנות (בגמרא מפרש).

(שבת קמט, א)

גמרא:

מאי טעמא (אבל לא מן הכתב)?

רב ביבי אמר: גזירה שמא ימחוק (מן האורחין: שיראה שלא הכין להם כל צרכם, ויתחרט שזימן יותר מן הראוי, וימחוק מן הכתב, כדי שלא יקראם השמש).
אביי אמר: גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות (שמא יקרא בשטרי הדיוטות של מקח וממכר קאמר).
מאי בינייהו?

איכא בינייהו דכתב (מניינא) אכותל (בדיו) ומידלי (שאינו מגיע לשם למחוק): למאן דאמר שמא ימחוק - לא חיישינן, ולמאן דאמר שמא יקרא - חיישינן.

ולמאן דאמר שמא ימחוק ליחוש שמא יקרא! ותו: לשמא ימחוק לא חיישינן? והתנן [שבת פ"א מ"ג]: 'לא יקרא לאור הנר', ואמר רבה: אפילו גבוה שתי קומות, אפילו גבוה שתי מרדעות, אפילו עשרה בתים זה על גבי זה (שאינו מגיע שם להטות הנר) - לא יקרא (דהואיל ונמוך אסור, גבוה נמי אסור, שלא תחלוק)!

אלא, איכא בינייהו דכתב אכותל ומיתתי (שנמוך, ויכול להגיע שם ולמחוק): למאן דאמר שמא ימחוק - חיישינן, למאן דאמר שמא יקרא - לא חיישינן, גודא (כותל) בשטרא לא מיחלף.

ולמאן דאמר שמא יקרא, (היכא דליכא למיחש לשמא יקרא) ליחוש שמא ימחוק! אלא איכא בינייהו דחייק אטבלא (דחייק בסכין בתוך העץ בטבלא שאין נוחה למחוק, ואדהכי מדכר, וליכא למיחש למחוק) ואפינקס (כעין לוחות של סוחרים): למאן דאמר שמא ימחוק - לא חיישינן; למאן דאמר שמא יקרא - חיישינן.

ולמאן דאמר שמא ימחוק, ליחוש שמא יקרא! וכי תימא 'טבלא ופינקס בשטרא לא מיחלף' - והתניא: 'מונה אדם כמה מבפנים וכמה מבחוץ' (את מי אושיב בפנים במקום המכובד, ואת מי אושיב בחוץ, שאינה כל כך ספונין), וכמה מנות עתיד להניח לפנייהם מכתב שעל גבי הכותל, אבל לא מכתב שעל גבי טבלא ופינקס (דגודא בשטרא לא מיחלף, אבל טבלא ופינקס מיחלף); היכי דמי? אילימא דכתיב מיכתב (כתב של דיו) - מאי שנא הכא ומאי שנא הכא? אלא לאו - דחייק, וקתני: 'מכתב שעל גבי הכותל אבל לא מכתב שעל גבי טבלא ופינקס'!

אלא לעולם דכתב אכותל ומידלי (שאינו יכול למחוק, ולשמא יקרא לא חיישינן - דגודא בשטרא לא מיחלף), ודקא קשיא לך (דאף על גב דמידלי ליתסרי, כ) דרבה (דאמר גבי נר אפילו עשרה בתים) - דרבה תנאי היא (דאיכא דחייש לשלא תחלוק באיסור שבת דרבנן, ואיכא דמפליג), דתניא: 'מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו, אבל לא מן הכתב; רבי אחא מתיר מכתב שעל גבי הכותל'; היכי דמי? אילימא דכתיב מתתא - ליחוש שמא ימחוק (דהא רבי אחא - כותל דוקא נקט, ואי

מתתי - מה לי כותל מה לי אגרת) !? אלא לאו - דכתב ומידלי, ושמע מינה
דרבה תנאי היא - שמע מינה.

והני תנאי כהני תנאי; דתניא: 'אין לואין במראה (מירואי"ר [ראי])
בשבת (לפי שהרואה במראה אינו צריך אלא לתקן שערות ראשו וזקנו, הלכך חיישין שמא יראה נימין
המדולדלות שאינן שוות עם שאר השער, ויגלחן); רבי מאיר מתייר במראה הקבוע
בכותל'; מאי שנא הקבוע בכותל - דאדהכי והכי (שילך להביא תער או
מספרים) מדכר (שהוא שבת)? שאינו קבוע נמי - אדהכי והכי מדכר!
הכא במראה של מתכת עסקינן (שאינו צריך להביא מספרים, שהיא עצמה מגלחת השער),
וכדרב נחמן אמר רבה בר אבוא, דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא:
מפני מה אמרו מראה של מתכת אסורה? - מפני שאדם עשוי להשיך
בה נימין המדולדלין.

תנו רבנן: 'כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות (כגון בני אדם
המציירים בכותל חיות משונות, או דיוקנות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבין תחתיה
זו צורת חיה פלונית, וזו דיוקנית פלונית ופלונית) - אסור לקרותו בשבת (שמא יקרא בשטרי
הדיוטות); ודיוקנא עצמה - אף בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר
[ויקרא יט, טז] אל תפנו אל האילים [ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני ה' אלהיכם]';
מאי תלמודא?

אמר רבי חנין: ('אלילים' - לשון חללים); אל תפנו אל מדעתכם (אל אשר אתם
עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם).

מפיס אדם עם בניו נועם בני ביתו על השולחן ובלבד שלא יתכוין לעשות
מנה גדולה כנגד מנה קטנה].

עם בניו ועם בני ביתו - אין, ועם אחר - לא (מדלא תנא 'ומפיס על
המנות'); מאי טעמא?

כדרב יהודה אמר שמואל, דאמר רב יהודה אמר שמואל: בני חבורה
המקפידין זה על זה (שאינן מוחלים ומוותרין זה לזה) - עוברין משום מדה,
ומשום משקל, ומשום מנין, ומשום לוויין ופורעין ביום טוב (דגזר
בהו רבנן שמא יכתוב),

(שבת קמט, ב)

וכדברי הליל (דחייש שמא יוקירו חיטי בהלואת ככרות) אף משום רבית.

אי הכי - בניו ובני ביתו נמי (ליחוש לרבית וכל הני)!

בניו ובני ביתו היינו טעמא: כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב
יהודה אמר רב: מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית (משלו; בניו ובני
ביתו - הסמוכים על שלחנו, דכיון דהכל משלו - אין כאן רבית), כדי להטעימן טעם רבית
(שידעו כמה קשה). (אלמא: כיון דמשלו הוא - אין כאן איסור רבית, והלכך, גבי מדה ומשקל ומנין נמי:
לאו קפידא הוא, אלא להשוותם בלא קנאה).

אי הכי - מנה גדולה כנגד מנה קטנה נמי (דמוקמינן טעמא לקמן משום קוביא,
ואפילו בחול אסור, וכיון דהכל משלו, אמאי אסור להטעימן? טעמא קוביא בעלמא הוא)!

אין הכי נמי, וחסורי מיחסרה והכי קתני:

'מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן, אפילו מנה גדולה
כנגד מנה קטנה

מאי טעמא (מותר, ולא חייש לקוביא)?

כדרב יהודה אמר רב (דלהטעימן בעלמא הוא);

עם בניו ועם בני ביתו - אין, עם אחרים - לא;
מאי טעמא?

כדרב יהודה אמר שמואל (דכיון דמקפידין, עוברין משום מדה ומשקל ומנין);

מנה גדולה כנגד מנה קטנה - אף בחול לאחרים אסור;

מאי טעמא?

משום קוביא (דגזל הוא: דאסמכתא לא קניא, והוא אסמכתא דסמין על הגורל: "אם יפול
גורל אמנה הגדולה - אזכה בה", ולפיכך תלה עצמו אף לגורל הקטנה על הספק, ואילו יודע מתחלה
שכן - לא היה מתרצה).

מטילין חלשין על [הקדשים ביום טוב, אבל לא על המנות].
מאי 'אבל לא על המנות'?

אמר רבי יעקב בריה דבית יעקב: אבל לא על המנות של חול (של קדשים של אתמול) ביום טוב. פשיטא!

מהו דתימא 'הואיל וכתוב [הושע ד, טז] [אך איש אל ירב ואל יוכח איש] ועמך כמריבי כהן (כמריבי כהן - ככהנים אלו, שהם בעלי מדינה) - אפילו מנות דחול נמי (לישתרי להו להפיס ביום טוב, כי היכי דלא לינצו) ' - קא משמע לן.

ואמר רבי יעקב בריה דבית יעקב: כל שחבירו נענש על ידו - אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. מנלן? אילימא משום דכתיב [מלכים א, כב, כ] ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד? ויאמר זה (אני אפתנו) בכה, וזה אמר בכה [פסוק כא] ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו [ויאמר ה' אליו במה] [פסוק כב] ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן; ואמרינן: מאי 'רוח'? - אמר רבי יוחנן: זה רוחו של נבות. ומאי 'צא'? - אמר רב: צא ממחיצתי! ודילמא התם היינו טעמא, דכתיב [תהלים קא, ז] [לא ישב בקרב ביתי עשה רמיה] דבר שקרים לא יכון [לנגד עיני]?

אלא מהכא: [חבוקוק ב, טז] שבעת קלון מכבוד שתה גם אתה והערל [תשוב עליך כוס ימין ה' ויקלון על כבודך]:

'שבעת קלון מכבוד' - זה נבוכדנצר (בנבוכדנצר משתעי, שהיה מטיל משכב זכור על המלכים, וכשהגיע יומו של צדיקו - נמשכה ערלתו שלש מאות אמה, והיינו שבעת קלון); 'שתה גם אתה והערל' - זה צדיקיה. חדא: דכוליה קרא בנבוכדנצר כתיב (שפיר מצית לאוקמי כוליה בנבוכדנצר, והכי קאמר: שתה גם אתה כאותם שהיית מקלה אותן, והערל - והתערל, והתגנה), ועוד: צדיקיה צדיקא, מאי הוה ליה למיעבד ליה? דאמר רבי יהודה אמר רב: בשעה שבקש אותו רשע לעשות לאותו צדיק כך וכו' (לקמן היא: מדקאמר לאותו צדיק - שמע מינה אנוס היה). אלא מהכא [משלי יז, כו] גם ענוש לצדיק לא טוב [להכות נדיבים על ישר] - אין 'לא טוב' אלא רע (צדיק המעניש לא טוב, וכיון דאינו טוב - הרי הוא רע), וכתיב [תהלים ה, ה] כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגור רע: צדיק אתה ה', ולא יגור במגורך רע (לא יגור רע - אלמא אינו נכנס במחיצתו).

מאי משמע דהאי 'חלשים' לישנא דפורא הוא? דכתיב [ישעיהו יד, יב] איך נפלת משמים הילל בן שחר נגדעת לארץ חולש על גוים (בנבוכדנצר כתיב).

אמר רבה בר רב הונא: מלמד שהיה מטיל פור על גדולי מלכות, לידע איזה בן יומו של משכב זכור; וכתיב [ישעיהו יד, יח] כל מלכי גוים כלם [שכבו בכבוד איש בביתו]; אמר רבי יוחנן: שנחו ממשכב זכור. ואמר רבי יוחנן: כל ימיו של אותו רשע לא נמצא שחוק בפה כל בריה, שנאמר [ישעיהו יד, ז] נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה - מכלל דעד השתא לא הוה רנה.

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: אסור לעמוד בביתו של אותו רשע, שנאמר [ישעיהו יג, כא] [ורבצו שם ציים ומלאו בתיכם אחים ושכנו שם בנות יענה] ושעירים ירקדו שם (ולא אנשים; ובשביל הבריות - מסתלקין המזיקין, ונמצא מבטל גזירת המלך); ואמר רב יהודה אמר רב: בשעה שביקש אותו רשע לעשות לאותו צדיק כך - נמשכה ערלתו שלש מאות אמה, והיתה מחזרת על כל המסיבה כולה (מלכים שהיו מסובין ויושבין לפניו), שנאמר 'שבעת קלון מכבוד שתה גם אתה והערל'; 'ערל' בגימטריא שלש מאות הוי'. ואמר רב יהודה אמר רב: בשעה שירד אותו רשע לגיהנם - רעשו כל יורדי גיהנם, אמרו: שמא למשול עליהם הוא בא, או ליחלות כמותם הוא בא? שנאמר (ביורדי גיהנם כתיב, דכתיב לעיל מיניה 'שאל מתחת רגזה לך לקראת בואך [עורר לך רפאים כל עתודי ארץ הקים מכסאותם כל מלכי גוים]): [ישעיהו יד, י] [כלם יענו ויאמרו] גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת (נמשלת - לשון ממשלה); יצאתה בת קול ואמרה [יחזקאל לב, יט] ממי נעמת רדה והשכבה את ערלים (נעמת - סבור אתה להיות בנועם מן האחרים); [ישעיהו יד, ז] [ונשאת המשל הזה על מלך בבל ואמרת] איך שבת נגש שבתה מדהבה; אמר רבי יהודה אמר רב: שבתה אומה זו שאמרה

(שבת קנ, א)

"מְדוּד (מעות ודינרי זהב) והבא".

ואיכא דאמרי: שאמרה "מאד מאד הביא בלא מדה".
 [דניאל ד, לג] [בה זמנא מנדעי יתוב עלי וליקר מלכותי הדרי וזוי יתוב עלי ולי הדברי ורברבני יבעון ועל מלכותי
 התקנת] ורבו יתירה הוספת לי; אמר רב יהודה אמר רב ירמיה בר אבא: מלמד
 שרכב על ארי זכר, וקשר תנין בראשו (ורבו יתירה הוספת לי - לאחר שהיה שבע שנים
 בהמה וחזר למלכותו, היה משתבח כן, ומהו התוספת - שקשר תנין גדול, נחש גדול, בראשו של ארי כמין
 אפסר), לקיים מה שנאמר [ירמיהו כז, יד] [כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על ברזל נתתי על צואר
 כל הגוים האלה לעבד את נבכדנאצר מלך בבל ועבדהו] וגם את חית השדה נתתי לו - לעבדו.

משנה:
 לא ישכור אדם פועלים בשבת (דכתיב (ישעיהו נח, ג) ממצוא חפצך),
 ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים. (בגמרא פריך: פשיטא, כיון דהוא אסור
 - חבירו נמי אסור, דהא ישראל הוא, והשולחו עובר משום [לפני עור לא תתן מכשול] [ויקרא יט, יד]?)
 אין מחשיכין על התחום לשכור לו פועלים ולהביא פירות (לקרב עצמו
 בשבת עד סוף התחום ולהחשיך שם, שיהא קרוב למקום הפועלים או לפרדס להביא פירות, דכל דבר שאסור
 לעשותו בשבת - אסור להחשיך עליו); אבל מחשיך הוא (להיות קרוב לצאת) לשמור
 (לשמור פירותיו, וזה דבר המותר בשבת: לשמור פירותיו, אם היו בתוך תחומו), ומביא פירות
 בידו (הואיל ועיקר מחשבתו לא היה לכך).
 כלל אמר אבא שאול (אבא שאול נותן היה כלל בדבר זה להוסיף דברים אחרים כיצא בו; ולקמיה
 מפרש לאתויי מאי): כל שאני זכאי באמירתו (שאני רשאי לאומרו לחבירו, או לנכרי,
 בשבת, לעשות למוצאי שבת) - רשאי אני להחשיך עליו.

גמרא:
 (פשיטא) מאי שנא הוא ומאי שנא חבירו (ופשיטא: דכיון דאמר לא ישכור - הוא
 הדין לא יאמר לחבירו, דהא ישראל הוא כמותו, ולא מצי לאוגרינהו)?
 אמר רב פפא: חבר נכרי.
 מתקיף לה רב אשי: אמירה לנכרי שבות (וכבר סתמה רבי למתניתין: זכרי שבא
 לכבות - אין אומרים לו "כבה")!
 אלא אמר רב אשי: אפילו תימא חבירו ישראל, הא קא משמע לן: לא
 יאמר אדם לחבירו "שכור לי פועלים", אבל אומר אדם לחבירו
 "הנראה שתעמוד עמי לערב (עכשיו נראה אם תעמוד עמי לערב, אם תבא אלי
 לכשתחשך)?" (ושניהם יודעין שעל מנת לשכרו לפעולתו הוא מזהירו; וכיון דלא מפרש בהדיא - שרי,
 כדמפרש טעמא לקמן: דבור - אסור, הרהור - מותר), ומתניתין מני - כרבי יהושע בן
 קרחה, דתניא: 'לא יאמר אדם לחבירו "הנראה שתעמוד עמי
 לערב"; רבי יהושע בן קרחה אומר: אומר אדם לחבירו "הנראה
 שתעמוד עמי לערב"?'
 אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהושע בן קרחה.
 ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי יהושע בן
 קרחה? - דכתיב [ישעיהו נח, ג] [אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדש וקראת לשבת ענג לקדוש
 ה' מכבד וכבודו מעשות דרכך] ממצוא חפצך ודבר דבר; דיבור - אסור, הרהור -
 מותר.
 רמי ליה רב אחא בר רב הונא לרבא: מי אמר רבי יוחנן דיבור
 אסור הרהור מותר, אלמא: הרהור לאו כדיבור דמי? והאמר רבה
 בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכל מקום מותר להרהור (בדברי תורה) -
 חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא!
 שאני התם, דבעינן [דברים כג, טו] [כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך] והיה
 מחנך קדוש [ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחרך] (ולא כתיב ביה 'דבר', אלא: מקום חנייתך תהא בקדושה;
 וטעמא - משום דישראל מהרהרין תמיד בדברי תורה) - וליכא.
 הכא נמי כתיב [דברים כג, טו] [כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך] והיה מחנך
 קדוש [ולא יראה בך ערות דבר] [ושב מאחרך] ('ערות דבר' - אלמא: לא אסיר ליה אלא בשעת דבור) !?
 ההוא מיבעי ליה לכדרב יהודה (כלומר: לעולם 'והיה מחנך קדוש' - משום הרהור תורה -
 ואפילו אין דבור, 'ולא יראה בך ערות דבר' - במילתא אחרית מיירי: דאסור בשעת הדבור ולא בשעת הרהור,
 כגון להסתכל בערוה), דאמר רב יהודה: נכרי ערום - אסור לקרות קרית
 שמע כנגדו (כל שכן ישראל, כדמפרש ואזיל).
 מאי איריא נכרי, אפילו ישראל נמי?
 לא מיבעיא קאמר: לא מיבעיא ישראל דאסור; אבל נכרי כיון
 דכתיב ביה [יחזקאל כג, כ] [ותעגבה על פלגשיהם] אשר בשר חמורים בשרם [וזרמת סוסים זרמתם] -
 אימא שפיר דמי, קא משמע לן.

אימא הכי נמי (דכבהמה בעלמא הוא) !
אמר קרא [בדאשית ט, כג] ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית] וערות אביהם לא ראו (אלמא: ערוה היא בבן נח) .

ודיבור מי אסיר? והא רב חסדא ורב המנונא דאמרי תרוייהו:
חשבונות של מצוה - מותר לחשבון בשבת, ואמר רבי אלעזר: פוסקים
צדקה לעניים בשבת, ואמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן:
מפקחין פיקוח נפש (בדבר שיש בו סכנה; פקוח = דיקומבימונ"ט [פעולת שחרור, הצלה])
ופיקוח רבים (כגון לרשות) בשבת, והולכין לבתי כנסיות לפקח על
עסקי רבים בשבת, ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:
הולכין לטריטאות ולקרסאות ולבסילקאות (מיני פלטין הן, ששם נאספו לבית
הוועד) לפקח על עסקי רבים בשבת, ותנא דבי מנשה: משדכין על
התינוקות ליארס בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות
(דהא נמי מצוה היא: דכל שאינו מלמדו אומנות - מלמדו לסטות, ומצוה ילפינן מקרא בקדושין, ב'האשה
ניקנית' (ל, ב)) (וכל הני - דבור הוא) ! ?
אמר קרא 'ממצוא חפצך ודבר דבר': חפצין - אסורים, חפצי שמים -
מותרין .

אמר רב יהודה אמר שמואל: חשבונות של מלך ושל מה בכך (של עצה:
שאינו שלו, ואין צריך בכך, כגון הרוצה לבנות בית - כך וכך צריך להוציא בו; ולי נראה: כמו 'מה לך': מה לך
ולחשבונות הללו, הרי אין צורך בהן לא לך ולא לאחר, כגון ההיא דפרישית) - מותר לחשבון
בשבת. תניא נמי הכי: 'חשבונות שעברו ושעתידין להיות - אסור
לחשבון, של מלך

(שבת קנ, ב)
ושל מה בכך (כגון שכבר היו לצורך, אלא שעברו, כגון: כך וכך הוצאתי בבנין זה, חשבונות שעברו,
לקמן מוקי לה דלא עברו לגמרי, שעדיין שכר הפועלים עליו שלא נתנו להן, ושל מה בכך - שעברו לגמרי, ואין
שכר פועלים עליו) - מותר לחשבון; ורמינהו: 'חושבין חשבונות שאינן
צריכין, ואין מחשבין חשבונות שצריכין בשבת; כיצד? - אומר
אדם לחבירו: "כך וכך פועלים הוצאתי על שדה זו", "כך וכך
דינרין הוצאתי על דירה זו" (אלמא: עברו - מותרין), אבל לא יאמר לו:
"כך וכך הוצאתי, וכך וכך אני עתיד להוציא" !
ולטעמין, קשיא לך היא גופא (בריתא קמיתא רישא קתני שעברו אסורין, וסיפא קתני
של מה בכך מותרין - דהיינו עברו) ! ?
אלא, הא - דאיכא אגרא דאגירא גביה, הא - דליכא אגרא דאגירא
גביה .

אין מחשיכין [על התחום לשכור לו פועלים ולהביא פירות]:
תנו רבנן: 'מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו, ונמלך
עליה לגודרה, ונזכר ששבת הוא, ונמנע אותו חסיד ולא גדרה.
ונעשה לו נס, ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי
ביתו' . (צלף - אילן גדול הוא, ובעל ענפים הרבה, ושלשה מיני אוכל יש בפירותיו: אבינוות, קפריסין
ולובין)

אמר רבי יהודה אמר שמואל: מותר לאדם לומר לחבירו "לכרך
פלוני אני הולך למחר", שאם יש בורגנין (משבעים אמה לשבעים אמה) -
הולך (אפילו בשבת, שהכל חשוב כעיר אחת, וכל העיר כארבע אמות כדאמרין בעירובין (כא, א); וכיון
דהוא דבר שיש לו היתר על ידי תקנה בשבת - מותר לאומרו אפילו במקום שאין שם ההיתר) .
תנן: 'אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות';
בשלמא לשכור פועלים - דבשבת לא מצי אגר, אלא להביא פירות -
לימא: שאם יש שם מחיצות - מביא !
משכחת לה בפירות המחוברים (שאי אפשר לקצצן בשבת על ידי שום תקנה) .
והתני רבי אושעיא: 'אין מחשיכין על התחום להביא תבן וקש
(זבבות השבולים, אשטרצי"א)'; בשלמא קש - משכחת לה במחובר; אלא תבן,
היכי משכחת לה ?

בתיבנא סריא (שאפילו יש מחיצות - אינו מביא, משום דמוקצה הוא) .
תא שמע [שבת פ"כ מ"ד]: 'מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל
עסקי המת'; על עסקי כלה ומת - אין (דחפצי שמים הן), על עסקי אחר

(אפילו דומיא דכלה) – לא; בשלמא אחר דומיא דכלה משכחת לה (דאטור להחשיך, כגון לחתוך מן המחובר): למיגזא ליה אסא (דעבדו לה גננא דאטא לכלתא); אלא מת מאי ניהו? להביא לו ארון ותכריכין (הבאה דארון ותכריכין), וקתני: מת – אין, אבל אחר – לא; ואמאי (ואמאי לאחר לא)? לימא: שאם יש שם מחיצות – מביא! מת נמי משכחת לה: למיגזא ליה גלימא (לתקן לו תכריכין: דאין היתר לדבר היום כלל).

אבל מחשיכין [לשמור, ומביא פירות בידו]: ואף על גב דלא אבדיל (אסיפא דמתניתין מתמה, דקתני 'ומביא פירות בידו לקוצצן מן המחובר בלא הבדלה')? והאמר רבי אלעזר בן אנטיגנוס משום רבי אליעזר בן יעקב: אסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל! וכי תימא דאבדיל בתפלה, והאמר רב יהודה אמר שמואל: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס! וכי תימא – דאבדיל על הכוס, כוס בשדה מי איכא? תרגמא רבי נתן בר אמי קמיה דרבא: בין הגיתות שנו (דאיכא כוס בשדה). אמר ליה רבי אבא לרב אשי: במערבא אמרינן הכי: "המבדיל בין קודש לחול" (להיכרא בעלמא, ללוות את המלך) – ועבדינן צורכין (ואחר כך אנו מברכין על הכוס ברכה גמורה דהבדלה; וכל שכן דאי אבדיל בתפלה מותר לעשות צרכיו, וחוזר ומבדיל על הכוס). אמר רב אשי: כי הוינא בי רב כהנא הוה אמר "המבדיל בין קודש לחול" ומסלתינן סילתי (חוטבין עצים).

כלל אמר אבא שאול: כל שאני זכאי באמירתו – רשאי אני להחשיך עליו: (איבעיא להו: אבא שאול אהייא (קאי, ומשוי כללא)? : אילימא ארישא קאי: 'אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים להביא פירות' (דקתני תנא קמא לאיסורא וקאתי אבא שאול לשווייה בה כללא, אם כן דכללא לאיסורא) –

(שבת קנא, א) האי 'כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני בחשיכתו' (הוה ליה למימר בהדיא): 'כל שאני זכאי באמירתו' (כגון אלו: שאינו רשאי לומר לחבירו "שכור לי פועלים" או "הבא לי פירות למוצאי שבת") איני רשאי בחשיכתו מיבעי ליה! אלא אסיפא קאי (דקאמר תנא קמא להיתרא: 'אבל מחשיך הוא לשמור', ואתא איהו ושוייה ביה כללא, להביא כל כיוצא בהן), 'אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו' ? האי 'כל שאני זכאי בחשיכתו רשאי אני באמירתו' מיבעי ליה (דהיתר דחשיכה תנן, והיתר דאמירה לא תנן, והיכי תלי תניא בדלא תניא)? לעולם אסיפא קאי (כדקאמרת), (ודקשיא לך אמירה מהיכא קאמר ליה להיתרא, דתלי בה החשכה) – ואבא שאול אהא קאי, דאמר רב יהודה אמר שמואל: מותר לאדם לומר לחבירו: "שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי" (אלמא: 'זכאי אני באמירתו', ואבא שאול ותנא קמא כולהו פשיטא להו הא דשמואל), וקאמר אבא שאול לתנא קמא: מי לא מודית דמותר אדם לומר לחבירו "שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי", ואימא 'כל שאני זכאי באמירתו' – רשאי אני להחשיך עליו! ? (וקאמר ליה אבא שאול לתנא קמא: מי לא מודית בהא, שאתה מתיר להחשיך, דמותר הוא לומר כדשמואל, אלמא, הואיל ומותר לומר – מותר להחשיך, הלכך אמאי נקטת החשכה לשמור? לחודא שוי כללא למילתא, ואימא: 'כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו', דשמע מינה הך, ושמע מינה מת וכלה, דהא נמי זכאי באמירתו הוא, כדמפרש לקמן; והלכך מחשיכין עליו; וסיפא דמתניתין דקתני 'מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה' – אבא שאול היא)!

כלל לאתויי מאי? לאתויי הא, דתנו רבנן: 'אין מחשיכין על התחום להביא בהמה; היתה עומדת חוץ לתחום – קורא לה והיא באה; כלל אמר אבא שאול: כל שאני זכאי באמירתו' – רשאי אני להחשיך עליו; ומחשיכין לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין. ואומרים לו: "לך למקום פלוני, ואם לא מצאת במקום

פלונני - הכא ממקום פלונני; לא מצאת במנה - הכא במאתים" (והאי נמי זכאי באמירתו, כדקתני סיפא: זאומר לו "לך למקום פלונני");
רבי יוסי כרבי יהודה אומר: ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח (מנה ומאתים).

משנה:
מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכים;
נכרי שהביא חלילין בשבת (בשביל ישראל) - לא יספוד בהן ישראל (לעולם, וקנסא הוא, משום דמוכחא מילתא דבשבילו הובא, דאין דרך להביא חלילין אלא בשביל מת),
אלא אם כן באו ממקום קרוב (בתוך התחום);
עשו לו ארון (בשביל נכרי או למכור) וחפרו לו קבר - יקבר בו ישראל;
ואם בשביל ישראל - לא יקבר בו עולמית.

גמרא:
מאי 'ממקום קרוב'?
רב אמר: ממקום קרוב ממש (כלומר: שידוע לנו בירור הדבר דממקום קרוב באו, שראינום שהיו בביתו);
ושמואל אמר: חיישינן שמא חוץ לחומה לנו (אפילו הביא מחוץ לעיר אנו תולין להתיר, ואומרים: שמא בתוך התחום לנו ערב שבת, וסופדין בהן במוצאי שבת מיד, ו'חיישינן' נמי אמרינן לקולא, כדאמרינן במסכת חגיגה (טו,א) גבי בתולה שעיברה: חיישינן שמא באמבטי עיברה, ומותרת לכהונה; ולשמואל הכי קאמר מתניתין: לא יספוד בהן ישראל, אלא אם כן יש לתלות שבאו ממקום קרוב, ולאפוקי בידוע דמחוץ לתחום באו).
דיקא מתניתין כוותיה דשמואל (הכי גרסינן: דיקא מתניתין כוותיה דשמואל ותניא כוותיה דרב), דקתני 'עשה לו ארון וחפר לו קבר - יקבר בו ישראל' (דתלינן מספיקא שמא לצורך נכרי נעשה), אלמא מספיקא שרי, הכא נמי - מספיקא שרי,
ותניא כוותיה דרב (דספיקא אסור, דקתני: 'מחצה על מחצה ימתין בכדי שיחמו חמין'):
'עיר ישראל ונכרים דרים בה, והיתה בה מרחץ המוחצת בשבת, אם רוב נכרים - לערב רוחץ בה מיד, אם רוב ישראל - ימתין עד כדי שיחמו חמין'; מחצה על מחצה - ימתין עד כדי שיחמו חמין*; רבי יהודה אומר: באמבטי קטנה (שיש לתלות ולומר משחשיכה הוחמה על ידי עבדים וקומקמין הרבה), אם יש בה רשות (אדם חשוב שליט) - רוחץ בה (ישראל) מיד (דיש לומר משחשיכה הוחמו חמין לאותו נכרי).
(ואם תאמר: בכדי שיחמו חמין מיהא שרי, והכא תני לא יספוד בהן, משמע לעולם - הכא מוכחא מילתא, אבל במרחץ לא מוכחא מילתא כולי האי, הואיל ואיכא נכרים).

(לישנא אחרינא גרסינן: תניא כוותיה דשמואל, ולא גרסינן 'דייקא מתניתין כו' עד מספיקא שרי, ומייתי סיעתא לשמואל מדברי יהודה, דתלינן לקולא; ורישא לא קשיא ליה, כיון דמחצה על מחצה ודאי בשביל ישראל ונכרים הוחמו, שהרי לא לאדם אחד לבדו הוחמו, דנימא 'ספיקא לנכרי ספק לישראל'; ולשון זה נראה לי עיקר, ורבותי נמי לא גרסי לעיל להא דקתני 'עשה נכרי את הארון עד 'מספיקא שרי', ומיהו לא מפרשי לה כדפרישית).

מאי 'רשות'?
אמר רב יהודה אמר רב יצחק בריה דרב יהודה: אם יש בה אדם חשוב, שיש לו עשרה עבדים שמחממין לו עשרה קומקומין בבת אחת באמבטי קטנה - מותר לרוחץ בה מיד.

עשו לו ארון וחפרו לו קבר [יקבר בו ישראל; ואם בשביל ישראל - לא יקבר בו עולמית]:
אמאי? הכא נמי ימתין בכדי שיעשו (נהי דלא מוכחא מילתא, מיהו יש לומר שמא בשביל ישראל נעשה)!
אמר עולא: בעומד (הקבר) באסרטיא (שאין דרך ישראל ליקבר שם, דודאי לא נעשה בשביל ישראל).
תינח קבר, ארון מאי איכא למימר (להוכיח דלא בשביל ישראל נעשה)?
אמר רבי אבהו: במוטל על קברו (של נכרי באיסרטיא, דמוכח דלשם אותו קבר נעשה הארון).

משנה:

עושיין כל צרכי המת: סכין [בשמך] ומדיחין אותו (במים), ובלבד
שלא יזיז בו אבר (לא יגביה לו ידו או רגלו או ריסי עיניו);
שומטין את הכר מתחתיו, ומטילין אותו על החול בשביל

(שבת קנא, ב)

[המשך המשנה]

שימתיין (שלא יסריח מחמת חום הסדין והכרים);
קושרין את הלחי (הלחי של מת, שהיה פיו הולך ונפתח, קושרין את לחייו כדי שלא יפתח פיו
יותר), לא שיעלה (להסגר ממה שנפתח, דהיינו מזיז אבר) - אלא שלא יוסיף
(ליפתח).

וכן קורה שנשברה: סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה (שהרי
תורת כלי עליו), לא שתעלה (דהוה ליה 'בונה') אלא שלא תוסיף.

גמרא:

והאמר רב יהודה אמר שמואל: מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס
אחריו לבית המרחץ, ביקש להדיח קרקע, אמר לו: אין מדיחין.
לסוך קרקע - אמר לו: אין סכין (אלמא: דבר האסור לטלטל אסור לסוך): קרקע
בקרקע - מחלפא (כלומר: ההוא לאו משום טלטול הוא, אלא משום אשוויי גומות; ואף על גב
דמרחץ רצפת אבנים הוא, וליכא למיחש לאשוויי גומות - מיחלף מיהא בקרקע אחר), מת בקרקע לא
מיחלף.

'כל (צרכי המת) לאתויי מאי (דלא תנן)?

לאתויי הא, דתנו רבנן: 'מביאין כלי מיקר (שמביאים קרירות, כגון זכוכית)
וכלי מתכות, ומניחין על כריסו, כדי שלא תפוח; ופוקקין את
נקביו כדי שלא תיכנס בהן הרוח; ואף שלמה אמר בחכמתו (שכריסו של
מת נפחת ונבקעת): [קהלת יב, ו]: עד שלא ירתק חבל הכסף ותרץ גלת הזהב ותשבר כד על המבוע ונרץ הגלגל אל
הבור': 'עד שלא ירתק חבל הכסף' - זה חוט השדרה (שהוא כמין חבל, ולבן ככסף),
'ותרץ גלת הזהב' - זה אמה (שהוא מעין של תולדה, כמו גולות מים (יהושע טו, יט)), 'ותשבר
כד על המבוע' - זה הכרס, 'ונרץ הגלגל אל הבור' - זה פרש (וגלגל - לשון גלל
יחזקאל ד, ???) אל הבור - שנופל לתוך פיו; וכן הוא אומר [מלאכי ב, ג]: [הנני גער לכם את הזרע]
וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם [ונשא אתכם אליו].

אמר רב הונא, ואמרי לה אמר רב חגא: אלו בני אדם שמניחין
דברי תורה ועושיין כל ימיהם כחגים (בתענוגים).
אמר רבי לוי אמר רב פפי אמר רבי יהושע, לאחר שלשה ימים
כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו, ואומרת לו טול מה שנתת בי.

משנה:

אין מעצמין את המת (את עיניו) בשבת (אפילו אחר יציאת הנפש, דמזיז בו אבר), ולא
בחול עם יציאת נפש; והמעצים עם יציאת הנפש - הרי זה שופך
דמים (כדמפרש בברייתא בגמרא, שבטורח מועט מקרב מיתתו).

גמרא:

תנו רבנן: 'המעצמו עם יציאת הנפש - הרי זה שופך דמים. משל
לנר שכבה והולכת, אדם מניח אצבעו עליה - מיד כבתה.
תניא: רבן שמעון בן גמליאל אומר: הרוצה שיתעצמו עיניו של מת
- נופח לו יין בחוטמו, ונותן שמן בין ריסי עיניו, ואוחז
בשני גודלי רגליו (עוצרן באצבעותיו) - והן מתעצמין מאליהן.'
תניא: 'רבן שמעון בן גמליאל אומר: תינוק בן יומו חי -
מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת - אין מחללין עליו
את השבת. תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת: אמרה תורה:
חלל עליו שבת אחד, כדי שישמור שבתות הרבה; דוד מלך ישראל מת
- אין מחללין עליו - כיון שמת אדם, בטל מן המצות.'
והיינו דאמר רבי יוחנן: [תהלים פח, ו]: במתים חפשי [כמו חלים שכבי קבר אשר לא זכרתם
עוד והמה מידך נגזר]: כיון שמת אדם - נעשה חפשי מן המצות.

ותניא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: תינוק בן יומו חי - אין
צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים, אבל עוג מלך הבשן מת -
צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים, שנאמר [בראשית ט, ב]: ומוראכם וחתכם

יהיה [על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו] (וחתכם - לשון חיותכם): כל זמן שאדם חי - אימתו מוטלת על הבריות, כיון שמת - בטלה אימתו.

אמר רב פפא: נקיטיןן: אריה אבי תרי - לא נפיל (להורגן, כדכתיב 'ומוראם' - תרי וכתיב על כל חית הארץ - ואפילו ארי).

הא קא חזינן דנפיל!
ההוא כדרמי בר אבא (דנקנסה עליו מיתה, ונדמה לארי כבהמה), דאמר רמי בר אבא: אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה; שנאמר [תהלים מט, יג] אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו (נמשל - מי שחיה מושלת בו, בידוע שכבהמה נדמה).
אמר רבי חנינא: אסור לישן בבית יחידי, וכל הישן בבית יחידי - אחזתו לילית.

ותניא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: עשה (צדקה); עד שאתה מוצא (למי לעשות) ומצוי לך (ממון) ועודך כידך (עודך ברשותך, קודם שתמות); ואף שלמה אמר כחכמתו [קהלת יב, א]: וזכר את בוראך בימי בחורותיך עד שלא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ; 'וזכר את בוראך בימי בחורותיך עד שלא יבאו ימי הרעה' - אלו ימי הזקנה 'והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ' - אלו ימי המשיח, שאין בהם לא זכות (לא דבר לזכות בו שכולם עשירים) ולא חובה (לאמץ לב ולקפוץ יד).

ופליגא דשמואל, דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, שנאמר [דברים טו, יא] כי לא יחדל אביון מקרב הארץ [על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ירך לאחריך לעניך ולאבינך בארצך].

תניא: 'רבי אלעזר הקפר אומר: לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו (שלא יבא לידי עניות), שאם הוא לא בא - בא בנו, ואם בנו לא בא - בן בנו בא (דדבר המזומן הוא לבא או עליו או על בנו או על בן בנו), שנאמר [דברים טו, יא] נתן לו ולא ירע לבבך בתת לו] כי בגלל הדבר הזה [יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך]. - תנא דבי רבי ישמעאל: 'גלגל הוא שחוזר בעולם'.
אמר רב יוסף: נקיטיןן, האי צורבא מרבנן - לא מיעני.
והא קא חזינן דמיעני!

אם איתא דמיעני, אהדורי אפתחא לא מיהדר.
אמר לה רבי חייא לדביתהו: כי אתי עניא - אקדימי ליה ריפתא, כי היכי דלקדמו לבניך.
אמרה ליה: מילט קא לייטת להו?
אמר לה: קרא קא כתיב: 'כי בגלל הדבר הזה', ותנא דבי רבי ישמעאל: 'גלגל הוא שחוזר בעולם'!

תניא: 'רבן גמליאל ברבי אומר: [דברים יג, ח] (ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפן) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך [כאשר נשבע לאבותיך]: כל המרחם על הבריות - מרחמין עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות - אין מרחמין עליו מן השמים'. (ונתן לך רחמים - שתרחם על הבריות)

[קהלת יב, ב]: עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושב העבים אחר הגשם]
'עד אשר לא תחשך השמש והאור' - זו פדחת (המצח, שהוא חלק ומצהיר יותר מכל הפרצוף) והחוטם (שהוא תואר פני אדם),
'והירח' - זו נשמה (כדכתיב נר אלהים נשמת אדם (משלי כב,)) ,
'והכוכבים' - אלו הלסתות (לחיים),
'ושבו העבים אחר הגשם' - זו מאור עיניו של אדם, שהולך אחר הבכי (ושבו העבים - חשכת עינים יבא ויכסה המאור, אחר שירבה בבכיה בזקנותו מחמת תשות כח, וצרות רבות עליו).

אמר שמואל: האי דמעטא, עד ארבעין שנין - הדרא, מכאן ואילך - לא הדרא.

ואמר רב נחמן: האי כוחלא, עד ארבעין שנין - מרווח (מאור עינים), מכאן ואילך - אפילו מליא (כחלא בעיניו, כמכחול גדול) כאביסנא דגירדאי (כובד של גרדיים; אינשובל"ש בלעז [חלק הנוזל שעליו נכרך האריג]) - אוקומי (המאור) מוקים (שלא יחשיך יותר ממה שהוא), ארווחי לא מרווח.
מאי קא משמע לן (בהא דאמר 'אפילו כאביסנא דגירדאי')?

דכמה דאליים מכוחלא (עץ שהוא מכניס בשפופרת ונותן בעיניו, וקורין לו מכחול) טפי - מעלי.

רבי חנינא שכיבא ליה ברתיא, לא הוה קא בכי עלה. אמרה ליה דביתהו: תרנגולתא אפיקת מבייתך?
 אמר לה: תרתי, תכלא ועיורא (שיכול בנים ועיורון הדמעה)?
 סבר לה כי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קצרתה: שש דמעות הן, שלש יפות ושלש רעות. של עשן ושל בכי (מתוך אבל וצרה)

(שבת קנב, א)
 ושל בית הכסא (מתוך יסורין) - רעות, של סם ושל שחוק ושל פירות
 (כגון ריח חרדל) - יפות.

[קהלת יב, ג:] **ביום שיזעו שמרי הבית והתעותו** [אנשי החיל ובטלו הטחנות כי מעטו וחשכו הראות בארבות]:
 'ביום שיזעו שמרי הבית' - אלו הכסלים (ליפלאנק"ש [המתנאים]) והצלעות (שהן שומרין בני המעיים, וחיותו של אדם, וסוגרין בעדם),
 'והתעותו אנשי החיל' - אלו שוקים (שכחו של אדם נסמך עליהם),
 'ובטלו הטחנות' - אלו שינים,
 'וחשכו הראות בארבות' - אלו עינים.

אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניה: מאי טעמא לא אתית לבי אבידן (מקום העשוי להתווכח שם צדוקים ובייתוסים עם ישראל במקראות)?
 אמר ליה: טור תלג (ההר נעשה שלג, כלומר: ראשי לבן), סחרוני גלידין (סביבותיו של הר מלאו קרח, כלומר: שפמי וקני הלבנים), כלבוהי לא נבחיין (קולי אינו נשמע), טחנוהי (השינים) לא טוחניין.
 בי רב אמרי: אדלא אבידנא - בחישנא (אחר מה שלא אבד ממני אני מפשפש! מרוב זקנה אני הולך שחוח ומנענע, ונראה כמי שמבקש דינר הנאבד לו)!
 תניא: 'רבי יוסי בר קיסמא אומר: טבא תרי מתלת (טובים שתי הרגלים של ימי בחרות משלש של זקנה, שצריך משענת עם רגליו); ווי לה לחדא דאזלא ולא אתיא ('ווי לה' = חבל עליה, כלומר: יש לו להתאונן ולצעוק: ווי ההולכת ואינה חוזרת). מאי היא?
 אמר רב חסדא: ינקותא.

כי אתא רב דימי אמר: ינקותא - כלילא דוורדא (נזר של וורד), סבותא - כלילא דחילפא (חילפי = אורטיא"ש [סרפד]).
 תנא משמיה דרבי מאיר: דוק בככי ותשכח בניגרי (אכול הרבה ותמצא האכילה בפטיעותיך: שיחזק כחך, 'דוק' - כמו אכלה מדקה (דניאל ז, ט) לשון כוסס), שנאמר (ירמיהו מד, יז) [כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפינו לקטר למלכת השמים והסיד לה נסכים כאשר עשינו אנחנו ואבתינו מלכינו ושרינו בערי יהודה ובחצות ירושלם] ונשבע לחם ונהיה טובים ורעה לא ראינו.
 אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, שרי שקיך (פתח פיך) ועייל לחמך: עד ארבעין שניין - מיכלא מעלי, מכאן ואילך - משתי מעלי.

אמר ליה ההוא גוזאה (סריס, וצדוקי היה) לרבי יהושע בן קרחה: מהכא לקרחינא כמה הוי (כמה מהלך יש מכאן עד הקרח)? (ולהקניטו על קרחתו נתכוון);
 אמר ליה: כמהכא לגוזניא (כמו שמכאן עד הסריס).
 אמר ליה מינאה (גירסת רש"י: צדוקי): ברחא קרחא בארבעה (שהקרח לקוח בארבע; 'ברחא קרחא' הוא עז, על שם שאינו משובש בצמר כרחל, קרוי 'קרחא').
 אמר ליה (רבי יהושע): עיקרא שליפא - בתמניא (שה שביציו עקורים ונתוקין - לוקחין בשמנה).

חזייה (צדוקי לרבי יהושע) דלא סיים מסאניה, אמר ליה: דעל סוס - מלך, דעל חמור, בן חורין, ודמנעלי בריגלוהי - בר איניש, דלא הא ולא הא - דחפיר וקביר טב מיניה.
 אמר ליה: גוזא גוזא, תלת אמרת לי - תלת שמעת; הדרת פנים - זקן, שמחת לב - אשה, [תהלים קכז, ג] [הנה] נחלת ה' - בנים [שכר פרי בטן] - ברוך המקום שמנעך מכולם.
 אמר ליה: קרחא מצוינא (אתה הקרח במריבה אתה באת עמדי - בתמיה)!!
 אמר ליה (רבי יהושע): עיקרא שליפא תוכחה (אתה הסריס להקניטני ולהתווכח עמי באת)!

אמר ליה רבי לרבי שמעון בן חלפתא: מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל (לא הקבלת פני - ודרך ענוה קאמר ליה), כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך?

אמר ליה: סלעים (קטנים) נעשו גבוהים (שזקנתי), קרובים נעשו רחוקים (קרובים - נדמין לי כרחוקים), משתים נעשו שלש (שצריך אני משענת), משים שלום בבית (אבר תשמיש) בטל. (לישנא אחרינא קרובים נעשו רחוקים מרוב חלשות של אדם כשמזיק, צריך להרחיק רגליו זה מזה.)

[קהלת יב,ד: וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור וישחו כל בנות השיר]
 'וסגרו דלתים בשוק' - אלו נקביו של אדם,
 'בשפל קול הטחנה' - כשביל קורקבן שאינו טוחן (שאין בני מעיו טוחנין אכילתו;
 'קורקבן' - הוא המסס, שקורין צינפ"ל [הקיבה השלישית במעלי הגירה]),
 'ויקום לקול הצפור' - שאפילו צפור מנערותו משנתו,
 'וישחו כל בנות השיר' - (כל בנות השיר - כל קולות של שיר הויין ליה שוחה:) שאפילו קול שרים ושרות דומות עליו כשוחה.
 ואף ברזילי הגלעדי אמר לדוד: [שמואל ב יט, לו] בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה אם אשמע עוד בקול שרים ושרות ולמה יהיה עבדך עוד למשא אל אדני המלך]

'בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע' - מכאן שדעותן של זקנים משתנות (דכתיב האדע בין טוב לרע, ובזקנה מרובה קאמר),
 'אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה' - מכאן ששפתותיהן של זקנים מתרפטות (מתבקעות, כמו 'מנעל המרופט' (שבת קמא, ב)),
 'אם אשמע עוד בקול שרים ושרות' - מכאן שאזניהם של זקנים מתכבדות (כמו ואזניו הכבד [ישעיהו ו, י]).
 אמר רב: ברזילי הגלעדי - שקרא הוה, דההיא אמתא דהויא בי רבי בת תשעין ותרתיין שנין, והות טעמא קידרא.
 רבא אמר: ברזילי הגלעדי שטוף בזמה הוה (כמו סוס שוטף במלחמה [ירמיהו ח, ו]) - להוט אחר הדבר ורודף, וכל השטוף בזמה - זקנה קופצת עליו.

תניא, 'רבי ישמעאל כרבי יוסי אומר: תלמידי חכמים, כל זמן שמזקינין - חכמה נתוספת בהם, שנאמר: [איוב יב, יב] בשישים חכמה וארך ימים תבונה, ועמי הארץ, כל זמן שמזקינין - טפשות נתוספת בהן, שנאמר [איוב יב, כ] מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח (ועל כרחק - מדקשי קראי אהדי, חד מתוקם בחכמים וחד בזקני השוק).

[קהלת יב,ה: גם מגבה יראו וחתחתים בדרך וינאץ השקד ויסתבל החובג ותפר האביונה כי הלך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הספדים]
 'גם מגבה יראו' - שאפילו גבשושית קטנה דומה עליו כהרי הרים (יראים הם הזקנים מגבשושית שבדרכים, ואומרים גבוהים הם),
 'וחתחתים בדרך' - בשעה שמהלך בדרך נעשו לו תוהים (פחדים),
 'וינאץ השקד' (אילן של שקדים יציץ, ויהיו בולטין נצים שלו) - זו קליבוסת (עצם של הנק"א [מותן, ירכיים]: שהירך תקוע בו - בולט ויוצא מרוב תשות כחו),
 'ויסתבל החובג' (דומה עליו כסבל, משא כבד) - אלו עגבות,
 'ותפר האביונה' (תבטל התאוה, חמדת תשמיש) - זו חמדה.
 רב כהנא הוה פסיק סידרא (מסדר פרשיות של פסוקים) קמיה דרב, כי מטא להאי קרא נגיד (רב) ואתנח, אמר: שמע מינה בטל ליה חמדיה (תאותו) דרב.

אמר רב כהנא: מאי דכתיב [תהלים לג, ט] כי הוא אמר ויהי [הוא צוה ויעמד]
 'כי הוא אמר ויהי' - זו אשה (אם לא על פי גזרת המלך - לא היתה ראויה להתאוות לה, שהיא כחמת מלאה מיאוס - והכל רצים אחריה!),
 'הוא צוה ויעמד' - אלו בנים. תנא: 'אשה חמת מלא צואה, ופיה מלא דם - והכל רצין אחריה'.

'כי הלך האדם אל בית עלמו' אמר רבי יצחק: מלמד שכל צדיק וצדיק נותנין לו מדור לפי כבודו (מדלא כתיב 'אל בית העולם' - שמע מינה כל אחד ואחד לבית המוכן לו); משל למלך שנכנס הוא ועבדיו לעיר, כשהן נכנסין - כולן בשער אחד נכנסין (אף כאן הכל מתים בענין אחד), כשהן לנין - כל אחד ואחד נותנין לו מדור לפי כבודו.
 ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב [קהלת יא, י] [והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשר] כי הילדות והשחרות הבל?

דברים שאדם עושה בילדותו (רוב תשמיש) משחירים פניו (מתיש כחו) לעת זקנתו.

ואמר רבי יצחק: קשה רימה למת כמחט בבשר החי, שנאמר [איוב יד, כב] אך בשרו עליו יכאב [ונפשו עליו תאבל].

אמר רב חסדא: נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה, שנאמר ונפשו עליו תאבל. וכתוב [בראשית נ"י] [ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד] ויעש לאביו אבל שבעת ימים.

אמר רב יהודה: מת שאין לו מנחמין (אין לו אבלים, שיהו צריכין לנחמו) הולכין עשרה בני אדם ויושבין במקומו (במקום שמת שם).

ההוא דשכיב בשכבותיה דרב יהודה, לא היו לו מנחמין,

(שבת קנב, ב)

כל יומא (שבעה ימי אבילות) הוה דבר רב יהודה בי עשרה ויתבי בדוכתיה; לאחר שבעה ימים - איתחזי ליה בחילמיה דרב יהודה, ואמר ליה: תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

אמר רבי אבהו: כל שאומרים בפני המת [המת] יודע, עד שיסתם הגולל; (גולל הוא כיסוי שנותנים על ארונם) [ובמערות קבורה כמו שקברו בארץ ישראל בזמן המשנה, ה'גולל' הוא האבן הגדול הסותם פי המערה, וה'דופק' הוא אבן קטן המקבע את האבן הגדול שלא יתגלגל ממקומו].

פליגי בה רבי חייא ורבי שמעון ברבי: חד אמר עד שיסתם הגולל וחד אמר עד שיתעכל הבשר; מאן דאמר עד שיתעכל הבשר - דכתיב [איוב יד, כב] אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל (כל זמן שיש לו בשר - יש לו לנפש צד חיות להבין); מאן דאמר עד שיסתם הגולל - דכתיב [קהלת יב, ז] וישוב העפר על הארץ כשהיה [והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה] (גופו קרוי עפר, ומששב אל הארץ כשהיה - מיד והרוח תשוב, שאין בו רוח עוד).

תנו רבנן: ' [קהלת יב, ז]: וישוב העפר על הארץ כשהיה] והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה - תנה לו כמו שנתנה לך בטהרה (אשר נתנה - קרא יתירה הוא לידרש: הוי זהיר שתשיבנה אליו כמה שנתנה לך נקייה בלי עון) - אף אתה בטהרה; משל למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכות לעבדיו; פקחין שבהן קיפלוס והניחום בקופסא, טפשים שבהן הלכו ועשו בהן מלאכה; לימים ביקש המלך את כליו; פקחין שבהן החזירו לו כשהן מגוהצין, טפשים שבהן החזירו לו כשהן מלוכלכין; שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשים; על פקחין אמר "ינתנו כלי לאוצר" (להצניען, אף זו תינתן תחת כסא הכבוד) והם ילכו לבתיהם לשלום, ועל טפשים אמר "כלי ינתנו לכובס" (ללבנון, אף זו לגיהנם לצורפס שם) והן יתחבשו בבית האסורים (בחשך, בלא אורה ושלום) - אף הקב"ה על גופן של צדיקים אומר [ישעיהו מ, ב] יבא שלום ינוחו על משכבותם [הלך נכחו], ועל נשמתן הוא אומר (שמואל א כה, כט) [ויקם אדם לרדף ולבקש את נפש] והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים [את ה' אלהיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע]; על גופן של רשעים הוא אומר [ישעיהו מח, כב] אין שלום אמר ה' לרשעים, ועל נשמתן הוא אומר (שמואל א כה, כט) [ויקם אדם לרדף ולבקש את נפש והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך] ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע (כף הקלע = רֶחֶב הרצועה שנותן האבן לתוכה לקלע, עשויה כעין כף; את ה' אלהיך - עמו בכסאו).

תניא: 'רבי אליעזר אומר: נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד, שנאמר (שמואל א כה, כט) [ויקם אדם לרדף ולבקש את נפש] והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים [את ה' אלהיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע], ושל רשעים זוממות (כמו 'בזממא דפרזלא' (שבת נא, ב) - חבושות בבית הסוהר) והולכות, ומלאך אחד עומד בסוף העולם ומלאך אחד עומד בסוף העולם, ומקלעין נשמתן זה לזה, שנאמר: ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע.'

אמר ליה רבה לרב נחמן: של בינונים מאי?

אמר ליה: איכא שכיבנא לא אמרי לכו האי מילתא; הכי אמר שמואל: אלו ואלו (רשעים ובינונים) - לדומה (מלאך הממונה על הרוחות) נמסרין; הללו יש להן מנוח, הללו אין להן מנוח.

אמר <ליה> רב מרי: עתידים צדיקים דהו עפרא (אפילו צדיקים נרקבים ונעשים אפר), דכתיב [קהלת יב, ז] וישוב העפר על הארץ כשהיה [והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה].

הנהו קפולאי (חופרים) דהוו קפלי בארעא דרב נחמן; נחר בהו רב אחאי בר יאשיה (שהיה נקבר שם); אתו ואמרו ליה לרב נחמן: נחר בן גברא!

אתא ואמר ליה: מאן ניהו מר?

אמר ליה: אנא אחאי בר יאשיה!

אמר ליה: ולא אמר רב מרי 'עתידי צדיקי דהוו עפרא'?

אמר ליה: ומני 'מרי' דלא ידענא ליה (ואיני חש לדבריו)?

אמר ליה: והא קרא כתיב: [קהלת יב, טז] וישב העפר על הארץ כשהיה [והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה]?

אמר ליה: דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב [משלי יד, ג] 'חיי בשרים לב

מרפא' ורקב עצמות קנאה: כל מי שיש לו קנאה בלבו (ותחרות על חברו) -

עצמותיו מרקיבים (ועליו נאמר וישוב אל העפר); כל שאין לו קנאה בלבו -

אין עצמותיו מרקיבים; גששיה - חזייה דאית ביה מששא, אמר

ליה: ליקום מר לגוויה דביתא (יבא אדוני לבית)!

אמר ליה: גלית אדעתך דאפילו נביאי לא קרית, דכתיב [יחזקאל לז, יג]

וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם [ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי] (בפתחי - בהעלותי: עד

שיעלנו הקדוש ברוך הוא מקברותינו אין לנו רשות לעלות)!

אמר ליה: והכתיב [בראשית ג, יט] [בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת] כי עפר

אתה ואל עפר תשוב? (והאי ליכא למימר ברשעים לחודיהו, דכל קללותיו של אדם הראשון - כל

דורותיו שוין בהן!)

אמר ליה: ההוא - שעה אחת קודם תחיית המתים.

אמר ליה ההוא צדוקי לרבי אבהו: אמריתו נשמתן של צדיקים

גנוזות תחת כסא הכבוד; אובא טמיא (בעלת אוב שמשמש בעצמות; 'טמיא' בלשון

ארמי עצמות, וכן פירש רב האי בפירושו של טהרות: 'בית שהוא מלא טמיא' - מלא עצמות) היכא

אסקיה לשמואל בנגידא (כן קורין למכשפות של אוב בלשון ארמי)?

אמר ליה: התם - בתוך שנים עשר חדש הוה, דתניא: 'כל י"ב חדש

גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת; לאחר י"ב חדש - הגוף בטל,

(שבת קנג, א)

ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת.'

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: מהספדו של

אדם - ניכר אם בן העולם הבא הוא אם לאו (שאם כשר היה הכל בוכין עליו

ומורידין דמעות ומספרים שבחו).

איני! והאמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: אחים בהספידא דהתם

קאימנא (בשעת מיתתי - התאמץ בהספד שלי, שיתחממו ויכמרו רחמי העומדים ויבכו; 'דהתם קאימנא' =

בשעת הספד; ואשמע איך תתחמם) ! (אלמא איצטריך לרב לאזהוריה אהספדא, וכיון דרב גברא רבה ובן

העולם הבא, למה ליה לאזהוריה? הא אמר 'מהספידו ניכר')?

לא קשיא: הא דמחמו ליה (להספידא) ואחים, הא דמחמו ליה ולא

אחים. (לעולם חמומי בעי, שאין בני אדם נכמרים כל כך על זקן; ומיהו, לאדם חסיד, כי מחממו בהספידא

- מחממי, ובכו כולוהו, ולמי שאינו חסיד כל כך - מחממו ליה ולא מחממו.)

אמר ליה אביי לרבה: כגון מר, דסנו ליה כולהו פומבדיתאי (משום

דמוכח להו במילי דשמיא, ובני פומבדיתאי רמאין הו, כדאמרין בשחיטת חולין (חולין קכ"א): 'פומבדיתאי לוייך

- שני אושפיוך', מאן אחים הספידא?

אמר ליה: מיסתיא את ורבה בר רב חנן.

בעא מניה רבי אלעזר מרב: איזהו בן העולם הבא?

אמר ליה: [ישעיהו ל, כא] ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי

תשמאלו (ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בה - מאחרי מטתך כשתמות, תשמע כשיאמרו: זה

הדרך שהלך בה זה - לכו בה, מובטח שהוא בן העולם הבא).

רבי חנינא אמר: כל שדעת רבותינו נוחה הימנו (דעתם נוחה עליהם ממה

ששומעין עליו ורואין בו).

[גם מגבה יראו וחתחתים בדרך וינאץ השקד ויסתבל החגב ותפר האביונה כי הלך האדם אל בית עולמו]

וסבבו בשוק הסופדים;

בני גלילא אמרי: עשה דברים (שיאמרו) לפני מטתך (בהספדך)!

בני יהודה אמרי: עשה דברים לאחר מטתך (היא היא, אלא שבגליל היו הספדנין

לפני המטה, וביהודה לאחר המטה)!

ולא פליגי: מר כי אתריה ומר כי אתריה.

תנן התם: 'רבי אליעזר אומר: שוב יום אחד לפני מיתתך [עוד כאן משנה אבות פ"ב מ"י]; [מכאן אבות דרבי נתן נוסחא א פרק טו] שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמה ימות למחר (שמפני שאינו יודע איזה יום ימות, וטובה תשובה יום אחד לפני מיתתו), ונמצא כל ימיו בתשובה;

ואף שלמה אמר בחכמתו [קהלת ט, ח]: 'בכל עת יהיו בגדיך לבנים' (= נשמתך טהורה ונקיה) ושמן על ראשך אל יחסר;

אמר רבי יוחנן בן זכאי: משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן; פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך, אמרו: כלום חסר לבית המלך (בתמיה: הכל מוכן, ושמא יבהילנו לבא פתאום, ואנו צריכין ליכנס לסעודה מקושטין)? טיפשיין שבהן הלכו למלאכתן, אמרו: כלום יש סעודה בלא טורח (עדיין יצטרכו לטרוח לצורכי סעודה של בית המלך, ויש לנו שהות הרבה להתקשט)? כפתאום ביקש המלך את עבדיו; פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין, והטיפשיים נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין; שמח המלך לקראת פיקחים וכעס לקראת טיפשים, אמר: הללו שקישטו את עצמן לסעודה - יישבו ויאכלו וישתו; הללו שלא קישטו עצמן לסעודה - יעמדו ויראו (ואף לעולם הבא, צדיקים יושבים ואוכלים ורשעים עומדים ורואים).

חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר: אף הן נראין כמשמשיין, אלא אלו ואלו יושביין (אין עומדין ורואין, שאם כן אף הם היו נראים מן הקרואים ולשמש, שכן דרך המשרתים עומדים, ואין כאן בושה): הללו אוכלין והללו דעביין, הללו שותין והללו צמאים, שנאמר [ישעיהו סה, יג] [לכן] כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו [הנה עבדי ישמחו ואתם תבשו]; הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב;

דבר אחר [קהלת ט, ח]: 'בכל עת יהיו בגדיך לבנים' - אלו ציצית (שמלובן הבגד), 'ושמן על ראשך אל יחסר' אלו תפילין (שהם שם משמן טוב, דכתיב 'וראו כל עמי הארץ כי שם וגו' ותנא: 'רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש' (ברכות ו, א)). ' הדרן עלך שואל